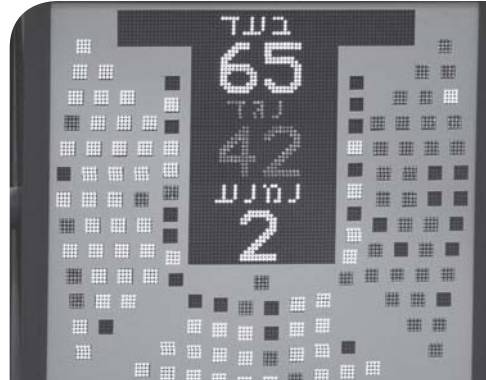

ערך התקציב

על הספר 'תקציב המדינה - מה עושים עם הכסף שלנו?' מאת שלמה סבירסקי

:: טל וולפסון

הספר היא, אם כן, להסביר בפשטות על תקציב המדינה. באותה הזדמנות הסביר סבירסקי באופן שיטתי וברור מושגים בכלכלה, מאלה שכאשר קוראים אותם בעיתון לא תמיד מבינים, ולפעמים הם נראים מסובכים, אבל מתברר שלא כל-כך. הספר חושף את הכוחות הפועלים בניסיון לעצב את תקציב המדינה, ולא מותיר את הרושם המקובל שכלכלה היא תחום אפל שבו כללים לא ברורים, שחקנים לא מזוהים וכוחות על טבעיים.

הרעיון לכתוב את הספר הזה עלה כשתלמיד טלפן למרכז 'אדזה', שסבירסקי הוא המנהל האקדמי שלו, וביקש נייר שמספר בצורה פשוטה על תקציב המדינה. משלא נמצא נייר כזה - החליט סבירסקי לכתוב אותו.

תקציב המדינה - איך זה עובד?

הספר מורכב משני חלקים: החלק הראשון מסביר בצורה מקיפה את כל מה שרצייתם לדעת על תקציב המדינה ולא העזתם לשאול. מוסברים בו הליך הגשת חוק התקציב, מעמדו של אגף התקציבים במשרד האוצר, תפקידה של ועדת הכספים בכנסת, חלקו המפוקפק של חוק ההסדרים בכל ההליך הזה ועוד. מעניין למשל לדעת שהתקשורת נוטה לסקר את תקציב המדינה בסוף כל שנה אזרחית, לפני אישור התקציב בכנסת, בעוד שהדיון המשמעותי מתקיים בחודש אוגוסט, כחצי שנה קודם לאישור התקציב בכנסת, בישיבת ממשלה שקובעת את גודלו של התקציב. הכנסת והתקשורת מקבלות את גודלו של התקציב כנתון משמייים, וכל שנתר הוא להיאבק על 'חלוקת העוגה'. סבירסקי מטפל גם בשלב זה, ומעניק לקוראים ידע רב, פשוט וברור, על קביעת התקציב באמצעות האופן בו נקבע יעד האינפלציה ויעד הגירעון. הוא מראה כיצד הכלים הכלכליים "הטהורים" הללו הם למעשה מכשירים פוליטיים.

עוד מספר חלק זה בספר על הכוח הרב שמחזיק בידיו אגף התקציבים במשרד האוצר. במדינות מתוקנות פועל גוף שעוסק בגיבוש המדיניות הכלכלית הרצויה, ולצידו גוף נוסף שמתרגם את המדיניות לתקציב מפורט. בישראל, בהעדר גוף העוסק במדיניות על, לאגף התקציבים שני

תחום הכלכלה הוא תחום שסיקרן אותי תמיד. בבית בו גדלתי שמעתי מושגים כלכליים רבים כמו בורסה, מניות, אופציות, ריביות וכו'; אבל אף פעם לא הצלחתי להבין אותם ממש עד הסוף. כשקראתי את מוספי הכלכלה בעיתון הייתי שובר את הראש לא פעם על מה לעזאזל מדברים שם; וכשהתחלתי להתעניין מה בדיוק אומרת המילה המפוצצת הזאת 'פליטליזם', למה מתכוונים התמהונים שעוד מדברים על 'סוציאליזם', ומה הקשר בין אלו לבין הגלובליזציה, תקציב המדינה, הבנקים, הנגיד והמסים, הבנתי שקודם כל עלי ללמוד את שפת הסתרים הזו כדי להיכנס למשחק.

בנוסף, בתור אדם שמתעניין באקטואליה, הפריע לי מאוד שאין לי היכולת להבין, ובטח שלא לגבש דעה בנושאי הכלכלה: מה זה אומר שהנגיד מעלה את הריבית? האם גירעון זה טוב או לא? מה זה בכלל גירעון? וצמיחה? ופערים? ומס פרוגרסיבי? בדיוק את הבעיה הזאת ניסה לפתור שלמה סבירסקי כשכתב את הספר 'תקציב המדינה - מה עושים עם הכסף שלנו?'

הרעיון לכתוב את הספר הזה עלה כשתלמיד טלפן למרכז 'אדזה', שסבירסקי הוא המנהל האקדמי שלו, וביקש נייר שמספר בצורה פשוטה על תקציב המדינה. משלא נמצא נייר כזה - החליט סבירסקי לכתוב אותו. מטרת

מעניין למשל לדעת שהתקשורת נוטה לסקר את תקציב המדינה בסוף כל שנה אזרחית, לפני אישור התקציב בכנסת, בעוד שהדיון המשמעותי מתקיים בחודש אוגוסט, כחצי שנה קודם לאישור התקציב בכנסת, בישיבת ממשלה שקובעת את גודלו של התקציב.

תפקידים: גם הכנת התקציב וגם קביעת סדר העדיפויות. סבירסקי דן במשמעויות של כפל תפקידים זה.

כל אנשי התקציב

החלק השני בספר דן בתקציב בצורה מפורטת יותר. בחלק זה מקדיש סבירסקי פרק לכל משרד, ובו מפורטים מטרת התקציב, את מי הוא משרת, ומה הרכביו היום ובעבר.

הספר מחלק את המשרדים על פי שימושי התקציב - תקציבים המיועדים למשרדים שתפקידם לתת שירות לאזרחי המדינה מול תקציבים המיועדים לעודד פעילות כלכלית. החלוקה הזו מחזירה למרכז הזירה את תפקידה המקורי של המדינה כנותנת שירותים (ומדגישה את המצב הנוכחי בו המדינה מתנערת מאחריותה כלפי האזרחים שלה), ובמקביל כבעלת אחריות על עידוד המשק לטובת רווחת הכלל כמובן (כשבפועל בימינו נהנים ממחלף זה קומץ של בעלי הון). הספר מגלה כיצד תעשיינים, קבלנים, יזמים ואנשים פרטיים אחרים, מסתמכים על הממשלה כבסיס להכנסה (בין אם באמצעות התקציב ובין אם באמצעות תקנות וחוקים שונים). מסתבר שגם אותם אנשים שמצדדים בשוק החופשי לא סומכים עליו יותר מדי...

בחלק השני של הספר מוסברים לא רק מושגים כלכליים אלא גם מנגנונים ודרכים שבהם המדיניות באה לידי ביטוי. בחלק על משרד הבריאות למשל, מובא הסבר על המהפכה שהביא חוק הבריאות הממלכתי, ומה חלקו של סל התרופות בסיפור הזה. חלק זה של הספר מצביע, אם כן, על התחומים הרבים שתקציב המדינה משפיע עליהם, ומאפשר להבין למה הוא כל כך משמעותי. הספר מרכז נתונים כלכליים ערכניים שרלוונטיים לכל החפץ בהבנת המערכת הכלכלית-פוליטית העכשווית במדינה. עוד לא נתקלתי בריכוז כזה של ידע כלכלי סדור במדינת היהודים. לפני הוצאת הספר היה צורך בזמן רב כדי ללמוד על המערכת הכלכלית הישראלית, כפי שעשיתי אני. לו היה יוצא לפני כן, היה חוסך לי זמן רב של לימוד וחיפוש אחר ידע בתחום.

המהפכה בפתח?

במובן מסוים יש כאן חידוש. ממש מהפכה. סוציולוג כותב ספר על נושא מדיסציפלינה שלמעשה לא שייכת לו? לדעתי זו אחת הגדולות של הספר העיסוק העמוק

בתקציב המדינה מגלה שוב כי הכלכלה אינה תחום לכלכלנים בלבד. כלכלה היא לא רק כללים ונוסחאות מתמטיות, אלא מייצגת אינטרסים וערכים שונים. בניגוד למה שכלכלנים רבים מסבירים שוב ושוב, אפשר לארגן את החברה והכלכלה בכמה דרכים, כשלכל דרך יתרונות וחסרונות. הבחירה בין הדרכים השונות היא תפקידה של החברה, ואילו הכלכלנים אמורים להיות המוציאים לפועל של החלטות החברה. סבירסקי מסיט את הדיון מן הכלכלי אל הערכי, גישה שונה מהמקובל שמהווה צעד חשוב בדרך להגדלת מעורבות הציבור בדיונים הכלכליים שמשפיעים על כולנו.

אבל, נקודת החולשה של הספר היא המגמתיות שלו.

סבירסקי סוטה מדי פעם מהמטרה הראשית ומבקר עניינים שונים שמפריעים לו (ולרבים אחרים), אבל אלה אינם קשורים באופן ישיר לנושא הספר - תקציב המדינה. הוא אינו מחמיץ הזדמנות לפרוס את כל משנתו החברתית-כלכלית גם כשאינה קשורה ישירות לנושא הספר לדעתי, זו כנראה הסיבה שאל הספר יגיעו קוראים שכבר מסכימים עם הכתוב בו באופן כללי. סביר להניח כי מי שלא מסכים ערכית עם סבירסקי, לא יגיע לכדי קריאת הספר וימשיך להתייחס אל כלכלה כאל מדע מדויק.

בעיה נוספת ומשמעותית לא פחות היא שהספר לא מציע התמודדות כוללת עם בעיית התקציב. אמנם יש בו פתרונות נקודתיים, אך לא תכניות לחלופות ממשיות. ולא שאי אפשר להציע חלופה ממשית. הרי ניתן למשל ליצור תקציב אלטרנטיבי שיוגש לשרי הממשלה ולחברי הכנסת כל שנה בנוסף להצעת האוצר. בקנדה, לדוגמה, איגודים מקצועיים וארגונים וולונטריים מכינים בכל שנה תקציב אלטרנטיבי לפרלמנט, שמאפשר למקבלי ההחלטות בחירה בין השקפות שונות, ועצם הגשתו מוכיחה כי הכלכלה לא מציעה דרך אחת נכונה.

בראשית הספר מצטט סבירסקי את רוברט היילברונר ולסטר ת'ורו. ציטוט זה מתאים גם כאן: "הכלכלן אינו מצויד במומחיות מיוחדת שעשויה לאפשר לו להתמודד עם השאלות הללו (הכלכליות - ט.ג.), שהן פוליטיות במהותן. כלכלנים מסוגלים לדבר מתוך מידה מסוימת של ידע על ההשלכות של הוצאות רווחה שונות - למשל, באיזה מידה קיומו של ביטוח אבטלה מצמצם את מחיר ההתפתרות של עובד ממשרתו הנוכחית - אך אין ביכולתם לקבוע האם השלכות אלה טובות או רעות. בסוגיה זו, מה שקובע הוא העמדות הערכיות שלנו".

הספר מגלה כיצד תעשיינים, קבלנים, יזמים ואנשים פרטיים אחרים, מסתמכים על הממשלה כבסיס להכנסה (בין אם באמצעות התקציב ובין אם באמצעות תקנות וחוקים שונים). מסתבר שגם אותם אנשים שמצדדים בשוק החופשי לא סומכים עליו יותר מדי...

בקנדה, לחגמה, איגודים מקצועיים וארגונים וולונטריים מכינים בכל שנה תקציב אלטרנטיבי לפרלמנט, שמאפשר למקבלי ההחלטות בחירה בין השקפות שונות, ועצם הגשתו מוכיחה כי הכלכלה לא מציעה דרך אחת נכונה.

טל וולפסון הוא
בוגר תנועת
הצופים. משרת
ביחידת המחשב
של הצבא.

Tal_wolfson@walla.co.il